

ŽENA U OBITELJI I DRUŠTVU – PREMA ODREDBAMA MOTOVUNSKOG STATUTA

Marija MOGOROVIĆ CRLJENKO
Filozofski fakultet u Puli
Pula, Ivana Matetića Ronjgova 1

UDK 34-055.2 : 940.1 (497.5 Motovun)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 4. veljače 2003. godine

Na temelju odredbi Motovunskog statuta autorica analizira položaj i ulogu žene u obitelji i društvu. Donosi prikaz imovinskih i osobnih odnosa u braku, analizira položaj i ulogu ženske djece u obitelji, položaj udovica, poslovnu sposobnost žene, te slučajeve u kojima žena odstupa od uobičajenih normi ponašanja i u kojima biva sankcionirana.

U ovom ću radu nastojati prikazati položaj i ulogu žene u obitelji i društvu u srednjovjekovnom Motovunu. Budući da ne raspolazem ostalim izvornim materijalom, spomenuta će se rekonstrukcija temeljiti u prvom redu na odredbama Motovunskog statuta, koje su sačuvane u izdanju L. Morteana, ¹ jer mi original nije bio dostupan. ²

Motovunski se statut sastoji od 275 glava, s time da prvih 36 glava do danas nije sačuvano. Za te je glave sačuvano samo kazalo (*Tabulla*), s time da u kazalu nedostaju naslovi 32. i 33. glave. U sačuvanom izdanju od 85. glave počinju se navoditi godine donošenja pojedinih statutarnih odredbi, s time da se u 85. glavi spominje 1317. godina, dok je posljednja 275. glava datirana 1507. godinom. Morteani navodi kako su se odredbe počele donositi od 1300. godine, međutim u spomenutom izdanju te godine (od 1300. do 1317) nisu navedene. Kao i ostali istarski statuti, Motovunski statut propisuje zakone vezane uz građansko i kazneno pravo, no nedostaje mu kodifikacija, odnosno podjela na upravni i zakonodavni dio, ³ što je slučaj i kod još nekih. Unatoč spomenutoj manjkavosti, odredbe Motovunskog statuta nisu manje vrijedne od odredbi ostalih sta-

¹ L. MORTEANI, "Storia di Montona" (dalje: *Storia...*), *Archeografo Triestino*, sv. XIX. i XX, Trieste, 1894. Motovunski statut koristit ću prema ovom izdanju, a pri citiranju Morteanijeva spomenuta djela koristit ću pretilak istog djela (Trieste, 1963), izdanog bez dodatka Statuta.

² Nisam uspjela doznati je li original ili, pak, kakav kasniji prijepis uopće sačuvan do danas. U svakom slučaju bio je sačuvan još koncem 19. st., budući da ga je Morteani koristio te, napokon, i izdao. Međutim ni on nije uspio doći do svih odredaba. Naime, prvih 36 odredbi nije izdano, jer u primjerku do kojeg je Morteani došao nisu bile sačuvane, no sačuvano je kazalo (*Tabulla*), na temelju kojeg se može vidjeti kojim su se pitanjima te nesačuvane odredbe bavile, ali na temelju njih ne može se znati na koji su ih način i razrješavale.

³ MORTEANI, *Storia...*, str. 112–114.

tuta. Dapače, izuzetno su vrijedne, budući da nas upoznaju sa zakonima koji su vladali u srednjovjekovnoj motovunskoj komuni.

Svjesna nedostataka i manjkavosti ovakve rekonstrukcije, budući da će se ona temeljiti, kako sam već spomenula, upravo na odredbama Statuta, i premda statuti nisu uvijek najbolji pokazatelji stvarnog života, smatram da će ovaj pokušaj ipak, u svojoj završnici, imati smisla ako barem djelomice približi odnose u obitelji i položaj i ulogu žene u Motovunu u navedenom razdoblju.

Obitelj je, kao osnovna jedinica društva, prvo i glavno mjesto socijalizacije pojedinca. Pripadnost obitelji zajednička je svim ljudima, bez obzira na stalešku podjelu, dob, spol i sl. Ona dominira političkim životom srednjovjekovnog društva, te ima važnu ulogu i u njegovoj biološkoj reprodukciji.⁴ Stoga je uprava većine srednjovjekovnih komuna, pa tako i samog Motovuna, propisujući zakone zalazila i u privatnost, pa i najintimniju, obitelji i pojedinca, posebice u pitanjima sklapanja braka, odabira partnera, nasljeđivanja imovine, ljubavničkih veza i sl.⁵

Oduvijek, pa i danas, obitelj je, dakle, predstavljala osnovnu zajednicu društva, te su i odnosi unutar obitelji uvelike određivali i odnose u društvu uopće. Međutim, ova je tematika bila dugo zanemarivana i potisnuta na rub istraživanja, te su se njome bavili malobrojni povjesničari.⁶

Promatrajući obitelj nezaobilazno se nameću pitanja o odnosima supružnika, odnosno muža i žene, ulozi muža i oca, ulozi žene i majke, odnosima roditelja i djece, odnosno oca i djece te majke i djece. Zbog nedostatnosti izvornog materijala teško je odgovoriti na sva spomenuta pitanja, no pokušat ću pronaći odgovore na barem neka od njih, koristeći se odredbama Motovunskog statuta.

Žena je u srednjovjekovnom društvu u pravilu bila određena kao nečija supruga, udovica, majka, sestra, kći.⁷ Odredbe spomenutog Statuta u pravilu o ženi govore upravo u ovakvim relacijama, pa ću stoga najprije nastojati promotriti položaj i ulogu žene u obitelji, a potom i u društvu. Naravno, o ženinu položaju u društvu moći ću govoriti gotovo jedino na temelju odredbi koje ju definiraju kao članicu obitelji u nekoj od navedenih uloga. Međutim, budući da je, kako sam već naglasila, obitelj temeljna jedinica svakog društva, a odnosi u njoj ujedno su i ogledalo društva, nastojat ću na temelju spomenutih odredbi uvidjeti i ženin položaj u društvu u srednjovjekovnoj motovunskoj komuni.

⁴ Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, "Pristup problemu obitelji i roda u stranoj i domaćoj medijevistici", u: *Historijski zbornik*, sv. XLII, 1989, str. 171.

⁵ JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, Dubrovnik, 1994, str. 142.

⁶ U našoj bih literaturi istakla radove Z. Janeković-Römer, posebice već spomenuti *Rod i grad*, budući da je našoj historiografiji dala značajan doprinos u rasvjetljavanju problema vezanih uz srednjovjekovnu obitelj općenito, a posebice uz srednjovjekovnu dubrovačku obitelj.

⁷ D. KARBIĆ, "Hrvatski plemićki rod i običajno pravo", u: *Zbornik OPZ HAZU*, sv. 16, god. 1998, str. 96; JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, str. 126; Ch. KLAPISCH-ZUBER, "La donna e la famiglia", u: *L'uomo medievale*, Laterza, Roma – Bari, 2000, str. 321.

Analizirajući položaj i ulogu žene u braku i obitelji u bilo kojoj istarskoj komuni, pa tako i motovunskoj, na samom se početku treba osvrnuti na instituciju, koja se u znanstvenoj literaturi, a i u samim istarskim statutima, naziva *brakom na istarski način* ili *brakom na način brata i sestre*, budući da ta institucija uvelike određuje položaj i ulogu žene u samoj bračnoj zajednici i u obitelji, pa i šire, u društvu općenito. Tu je instituciju kod nas posebice proučavao L. Margetić, koji je, za razliku od svojih prethodnika, bacio sasvim novo svjetlo na poimanje i način funkcioniranja ove institucije, te ću, stoga, u osnovnim crtama izložiti zaključke do kojih je došao spomenuti autor.⁸

U najkraćim se, dakle, crtama brak na istarski način može definirati kao zajednica upravljanja imovinom supružnika uz postojanje nasljednog prava preživjelog supružnika na polovicu ostavine umrlog supružnika. Gotovo svi autori koji su pisali o braku na istarski način prije L. Margetića, ovu su instituciju definirali kao univerzalnu zajednicu imovine supružnika. Margetić je, suprotno njima, podrobnom analizom svih istarskih statuta dokazao kako se ne radi o univerzalnoj zajednici imovine, već o zajednici upravljanja imovinom koju supružnici unose u brak i koju steču u braku.⁹ Tako dugovi učinjeni prije sklapanja braka, dugovi učinjeni za vrijeme braka u igri, gostionici ili radi danog jamstva, dugovi koje je muž učinio bez suglasnosti žene ne ulaze u zajednicu dobara. Dobra koja je supružnik stekao za vrijeme braka i koja su opterećena nekim uvjetom ne ulaze u zajednicu dobara. Imovina koju su supružnici unijeli u brak ostaje razdvojena za vrijeme braka. Na imovinu umrlog supružnika, koju je on unio u brak, drugi supružnik ima neku vrstu nasljednog prava i to u polovici. Imovinom koju su supružnici unijeli u brak i imovinom koju su supružnici stekli, zajednički upravljaju oba supružnika. Nakon smrti supružnika, preživjeli supružnik odlučuje hoće li prihvatiti dio stečene imovine, zajedno sa stečenim dugovima.¹⁰

Motovunski statut, kao i ostali istarski statuti, također govori o braku na istarski način, odnosno o braku na način brata i sestre,¹¹ pa tako i u ovom slučaju vrijedi ona osnovna karakteristika, gore spomenuta, braka na istarski način, dakle, radi se o zajednici upravljanja imovinom.

Pri sklapanju braka na području Istre vrijedilo je načelno pravilo da je brak sklopljen na istarski način, osim u slučaju da supružnici u bračnom ugovoru izričito ne označe smatraju li svoju bračnu zajednicu sklopljenom na kakav drugačiji način.¹² Premda

⁸ Vidi posebice: L. MARGETIĆ, "Brak na istarski način" (dalje: *Brak...*), *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* (dalje: *VHARIP*), god. 1970, sv. XV; ISTI, "Neoporučno nasljedno pravo u srednjovjekovnoj Istri" (dalje: *Neoporučno...*), *VHARIP*, god. 1972, sv. XVII; ISTI, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, (dalje: *Obiteljsko...*), Narodne novine, Zagreb, 1996; te ostala djela istog navedena u spomenutom djelu.

⁹ Vidi bilj. br. 8.

¹⁰ MARGETIĆ, *Brak...*, str. 300–301; ISTI, *Obiteljsko...*, str. 77.

¹¹ *matrimonio fatto a fra et suor*, Motovunski statut, gl. 210.

¹² MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 96; Usp. i M. BERTOŠA, "Valle d' Istria durante la dominazione veneziana" (dalje: *Valle*), *Atti* Centra za povijesna istraživanja Rovinj, god. 1972, sv. III, str. 201.

u svim istarskim stutima pronalazimo odredbe o braku na istarski način, odnosno o braku na način brata i sestre, ipak svaki pojedini statut u svojim odredbama posebno naglašava ne sve, već pojedine, određene odlike i principe tako sklopljena braka. Ovdje ću nastojati prikazati, kako Motovunski statut određuje položaj žene u takvom braku.

Motovunski se statut posebno bavi prodajom dobara koju su zajednički učinila oba supružnika, te razlikuje tri slučaja: ako se radi o muževljevoj imovini, ženinoj imovini ili o dobrima što su ih supružnici stekli vlastitim radom.¹³ Statut, dakle, izričito razlikuje dobra koja pripadaju mužu od onih koja pripadaju ženi i od zajedničkih dobara. Nadalje, motovunska bračna imovinska zajednica nije obuhvaćala dobra stečena darovanjem i oporukom, za razliku od nekih drugih istarskih gradova.¹⁴ Do prodaje, pak, dobara moglo je doći samo uz suglasnost oboje supružnika, bez obzira radilo se o muževim, ženinim ili zajednički stečenim dobrima.¹⁵ Muž je, dakle, prodavao uz suglasnost žene čak i vlastitu imovinu, koju je stekao od svojih roditelja.¹⁶

U Motovunskom se statutu izričito navodi da žena nije obvezna platiti bilo kakav muževljev dug. No, određuje se da žena ima pravo na svoju polovicu svih dobara pokojnog supruga, ali samo ako je spremna platiti polovicu stvari kupljenih od muža na dug.¹⁷

U braku na istarski način, muž i žena su gotovo ravnopravni partneri, samo što muž upravlja zajedničkom imovinom s nešto više prava nego žena.¹⁸ To potvrđuju i spomenute odredbe Motovunskog statuta. Brak na istarski način osigurava ženu i nakon muževe smrti. Muževi je rođaci ne mogu protjerati iz kuće, jer ona ima pravo vlasništva nad polovicom kuće. U tom je smislu žena u braku na istarski način puno zaštićenija od žena tj. udovica u ostalim istočnojadranskim komunama gdje je udovica u određenim slučajevima mogla biti i protjerana iz kuće.¹⁹

Žena je bila zaštićena u takvom braku, premda je bila samo djelomično poslovno sposobna. Nije mogla sama odlučivati hoće li nešto prodati ili kupiti, već je to mogla učiniti samo uz muževljevu suglasnost. No, ni muž nije mogao samostalno prodavati, dakle bez suglasnosti žene, i tako nepromišljeno rasipati dobra, kako žena nakon njegove smrti ne bi bila opterećena raznim dugovanjima. Doduše, i nakon muževljeve smrti ona je morala platiti njegove dugove, ali samo ako je na njih pristala i to samo u polovici.

¹³ Motovunski statut, gl. 211; MARGETIĆ, *Brak...*, str. 294; ISTI, *Obiteljsko...*, str. 75.

¹⁴ Motovunski statut, gl. 211; MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 75.

¹⁵ MARGETIĆ, *Brak...*, str. 294.

¹⁶ Motovunski statut, gl. 211; MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 76.

¹⁷ Motovunski statut, gl. 210; MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 72.

¹⁸ MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 96.

¹⁹ MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 96; Usp. položaj udovica u nekim drugim istočnojadranskim komunama, npr.: E. SEGALLE, "Žena u braku i obitelji – primjeri iz Budvanskog statuta", *Otium 4/1–2*, Zagreb, 1996, str. 72–73; JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, str. 89–90, str. 106, koji se velikom dijelom razlikuje od položaja udovica u istarskim komunama, upravo zahvaljujući braku na istarski način.

Naime, nakon muževljeve smrti žena nije više pod njegovim patronatom i postaje neovisnija. No, ta neovisnost ponajprije zavisi o njenim materijalnim prilikama.²⁰ Ne može biti protjerana iz kuće, budući da je i ona vlasnica kuće u polovici,²¹ a postaje i tutor vlastitoj djeci. Nažalost ne znamo pod kojim je uvjetima majka postajala tutor i je li joj iz nekog razloga tutorstvo moglo biti uskraćeno.²² Međutim, o važnijim pitanjima žena nije mogla sama odlučivati. Tako je u slučaju udaje uz majčin pristanak, kći morala dobiti i pristanak dvojice rođaka.²³ Ženina oporuka nije bila valjana, ako pri njezinu sklapanju nisu sudjelovala i njezina dva rođaka.²⁴ Statut posebno propisuje da žena, ostavlja li nešto svojoj djeci ili nekom drugom to mora javno oglasiti na trgu tri nedjelje, kako bi dar bio valjan,²⁵ međutim ova odredba niti poboljšava niti pogoršava status i položaj žene, pa ni njezinu poslovnu sposobnost, već samo potvrđuje da je u ovom slučaju i za ženu vrijedilo isto pravilo kao i za ostale žitelje.

Kakav je bio položaj ženske djece u obitelji ne možemo sa sigurnošću utvrditi, no Statut propisuje da očinsku ostavštinu djeca nasljeđuju bez prednosti muške pred ženskom djecom.²⁶ U dalmatinskim, pak, komunama u pravilu su muški potomci, tj. sinovi imali prednost u nasljeđivanju pred sestrama.²⁷

Crkveni je zakon propisivao da se zaruke mogu sklopiti sa 7 godina, te da se djevojke mogu vjenčati s 12, a mladići s 14 godina.²⁸ Premda neki statuti također propisuju kolika je morala biti najniža dob djevojke ili mladića pri stupanju u brak, Motovunski statut ne donosi te podatke. Međutim, izričito navodi kako je prilikom udaje djevojka morala dobiti privolu oca, odnosno, kako sam gore spomenula, privolu dvojice rođaka i majke, a ako ni njih nema, trebala je tražiti dopuštenje podestata. U suprotnom ostajala je bez očevih i majčinih dobara, te bivala kažnjena s dva mjeseca zatvora.²⁹ Crkva je inzistirala na slobodnoj volji oboje supružnika prilikom sklapanja braka. No, pitanje je koliko je to bilo moguće s obzirom na posljedice koje su slijedile, a koje i Statut propisuje, u slučaju da su se budući mladenci suprotstavili volji svojih roditelja te odbili poći za izabranika kojeg su im oni namijenili. Ipak, prema Motovunskom statutu svaki se mladić mogao vjenčati i bez očeva dopuštenja, ali samo ako je prešao 22. godinu. Međutim, u tom mu

²⁰ C. OPITZ, "La vita quotidiana delle donne nel Tardo Medioevo" (dalje: *La vita quotidiana...*), u: *Storia delle donne. Il Medioevo* (dalje: *Storia delle donne*), Roma – Bari, 1999, str. 382–386.

²¹ MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 96.

²² Ova glava Motovunskog statuta nije sačuvana, međutim iz sadržaja Statuta (*Tabulla*) vidi se da je o tome postojao propis. U *Tabulli* nalazimo ovako naslovljenu 34. glavu: *Quod pater mortua mater sit tutor et econverso*.

²³ Motovunski statut, gl. 213.

²⁴ Motovunski statut, gl. 58.

²⁵ Motovunski statut, gl. 83.

²⁶ Motovunski statut, gl. 141; MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 116.

²⁷ JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, str. 114–115, str. 139.

²⁸ P. L'HERMITE-LECLERCQ, "Le donne nell'ordine feudale (XI-XII secolo)", u: *Storia delle donne*, str. 268; JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, str. 65.

²⁹ Motovunski statut, gl. 213; MORTEANI, *Storia...*, str. 116.

slučaju otac nije morao ostaviti nikakva dobra.³⁰ To se razlikuje od situacije u dalmatinskim komunama. Naime, Splitski statut predviđa razbaštinjenje samo za neposlušne kćeri, dok prema ostalim statutima punoljetna djevojka može odbiti neželjeni brak, ali joj otac ipak mora isplatiti miraz.³¹

Položaj udane žene mijenjao bi se, naravno, u slučaju preljuba, za što Statut određuje posebnu kaznu. Žena koja bi učinila preljub gubila bi *totam eius dottem et eius bona* i povrh toga bila kažnjena *per menses sex in carceribus comunis Montone*. Njezin bi miraz i dobra pripala mužu, dok je ljubavnik također bio kažnjen s 50 libara globe i šest mjeseci zatvora.³² I u drugim je istočnojadranskim komunama preljubnica bila slično kažnjavana, odnosno gubila bi miraz i sva ostala dobra. No, vrlo je često umjesto zatvora slijedio izgon, a Vrbnički statut predviđa čak smrtnu kaznu za preljubnice.³³ U pravilu se i drugdje u Europi preljub žene smatrao težim prijestupom nego onaj muškarca, te je stoga bivao i strože kažnjavan.³⁴

Motovunski je zakonodavac propisao kazne i za silovanje.³⁵ Nažalost te su kazne ostale nedostupne, budući da se nalaze među prvih 36 odredbi Statuta, čiji su propisi, kako sam već spomenula, ostali samo nominalno poznati zahvaljujući *Tabulli* Statuta. Stoga se ne zna koliko su te kazne bile blage ili oštre i koliko su bile slične kaznama u nekim drugim istarskim statutima, gdje je za silovatelje u određenim slučajevima bila propisana i najviša, smrtna kazna. Primjerice Buzetski statut propisuje da se smrtnom kaznom kazni silovatelj djevice, udane žene ili udovice. Silovatelj može izbjeći smrtnu kaznu, ako se djevojka ili udovica pristaju udati za nj, s time da se u slučaju silovanja djevojke s njenom udajom moraju složiti i oni pod čijom je ona vlašću (otac, majka, brat, drugi bliži rođaci).³⁶ Slično propisuje i Grožnjanski statut s time da u slučaju silovanja udovice nije propisana smrtna kazna.³⁷ Za razliku od istarskih i nekih istočnojadranskih komuna koje za slučajeve silovanja propisuju najvišu, smrtnu, kaznu u Dubrovniku su te kazne bile relativno male.³⁸ Prema *Tabulli* i ostalim sačuvanim odredbama Motovunskog statuta ne vidi se jesu li postojale posebne i različite kazne, kao u nekim drugim istarskim statutima, za silovatelje udanih žena, udovica i djevojaka. Od spomenutih kategorija (djevice, udana žena, udovica) u slučajevima silovanja Buzetski statut spominje i mogućnost silovanja žene koja nije

³⁰ Motovunski statut, gl. 213; MORTEANI, *Storia...*, str. 116.

³¹ JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, str. 66.

³² Motovunski statut, gl. 153.

³³ JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, str. 72.

³⁴ S. VECCHIO, "La buona moglie", *Storia delle donne*, str. 139–140; OPITZ, *La vita quotidiana...*, str. 342–345.

³⁵ Motovunski statut, gl. 19: *De pena violantis aliquem virginem per vim*.

³⁶ Buzetski statut, gl. 37. i 38, vidi u: M. ZJAČIĆ, "Statut Buzetske općine", *VHARIP*, god. 1964, sv. VIII–IX; god. 1965, sv. X.

³⁷ Grožnjanski statut, gl. 149, 150. i 151, vidi u: D. KLEN, "Statut Grožnjana", *VHARIP*, god. 1964, sv. VIII–IX; god. 1965, sv. X.

³⁸ Dubrovački statut VI/VI, vidi u: *Statut grada Dubrovnika*, Historijski arhiv Dubrovnik, Dubrovnik, 1990. Vidi i: JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, str. 123, str. 128.

na dobru glasu. U spomenutom slučaju silovatelj je osuđen samo na materijalnu kaznu, u imanju ili novcu.³⁹ Jedino što o ovom pitanju iz Motovunskog statuta možemo zaključiti jest da je propisima zakonodavac nastojao zaštititi ženu, odnosno djevojku u slučajevima silovanja, ali ništa više od toga, a zbog šutnje izvornog materijala ne znamo koliko je u tome uspijevao i kakve su se kazne u stvarnosti provodile.

Nadalje, propisano je da žene za koje je dokazano da su svodnice budu kažnjene odsijecanjem nosa i zauvijek protjerane, dok muškarci kojima je dokazan isti zločin bivaju bičevani u kaštelu uz vrata sv. Gualfreda, žigosani žigom sv. Marka i također zauvijek protjerani iz Motovunskog distrikta.⁴⁰ Djevojka koja se svojevrijedno podložila kakvom muškarcu i to joj je dokazano mora komuni platiti 50 libara i odležati 6 mjeseci u zatvoru, a ako ne može platiti u zatvoru ostaje sljedećih 6 mjeseci. Za muškarca vrijedi ista kazna.⁴¹

Još jedna odredba Motovunskog statuta govori o slučaju drastične kazne, posebno propisane i za ženu. Naime, u slučaju da netko razgovara ili, pak, daje savjet ili pruži pomoć lupežu, mora platiti kaznu od 25 libara, a u slučaju da kaznu ne može platiti, ako je muškarac treba mu odsjeći nogu, a ako se radi o ženi, ona biva kažnjena odsijecanjem nosa.⁴²

Premda Motovunski statut donosi relativno malo odredbi kojima se regulira položaj i uloga žene u braku, obitelji i društvu, ipak se i na temelju tih šturih odredbi mogu izvući određeni zaključci.

Žena je, dakle, u srednjovjekovnom motovunskom društvu u slučaju da je sklopila brak na istarski način⁴³ bila relativno sigurna. Naime, propisi su određivali da se dobra koja je žena unijela u brak, a kojima, doduše, nije sama upravljala, ne mogu i ne smiju nerazumno i bez njezina odobrenja otuđiti. Dapače, čak ni suprug nije mogao bez ženine suglasnosti slobodno raspolagati vlastitim dobrima, budući da je i ona sama u polovici nasljednik tih dobara. Nadalje, po suprugovoj smrti, žena je postajala tutor vlastitoj djeci, premda o svim pitanjima vezanim uz njih ipak nije mogla samostalno odlučivati.

Djevojka nije, pak, samostalno mogla odlučivati za koga će se udati, odnosno za udaju joj je trebalo dopuštenje oca, odnosno majke i rođaka, odnosno podestata. U suprotnom, bila bi lišena očevih i majčinih dobara. Za razliku od djevojaka, mladići su se ipak mogli vjenčati s kim su htjeli i bez očeva dopuštenja ako su bili stariji od 22 godine, premda su u tom slučaju i oni mogli biti lišeni dobara, što je zapravo ovisilo o očevoj volji. Pitanje je koliko su se u takvim situacijama i djevojke i mladići povodili za vlastitim osjećajima, bu-

³⁹ Buzetski statut, gl. 39. Usp. bilj. br. 35.

⁴⁰ Motovunski statut, gl. 153. Usp. MORTEANI, *Storia...*, str. 115.

⁴¹ Motovunski statut, gl. 154.

⁴² Motovunski statut, gl. 82. Usp. MORTEANI, *Storia...*, str. 114–115.

⁴³ Gotovo u pravilu brakovi su se u Istri sklupali na istarski način, osim u slučaju da supružnici ne odluče suprotno. Vidi: MARGETIĆ, *Obiteljsko...*, str. 96. Usp. bilj. br. 12.

dući da bi ih oni mogli dovesti u nezavidnu egzistencijalnu situaciju, ako se uzme u obzir da takvim postupcima ništa ne dobivaju od roditelja. S druge pak strane, postavlja se pitanje i kakvi su mogli biti osobni i intimni odnosi muškarca i žene, koji su stupali u brak sukladno roditeljskoj želji, a ne vlastitom izboru. Na to je pitanje teško odgovoriti samo na temelju šturih odredbi statuta. Stoga se možemo samo zapitati i nagađati koliko su odnosi u tako sklopljenu braku mogli biti prisni i topli, uzimajući u obzir činjenicu, da za sklapanje braka nisu bili odlučujući osjećaji mladenaca, već odluke i pristanak roditelja. Djevojka, pak, koja se povelala za osjećajima i svojevrijedno pristala na odnose s muškarcem bila je kažnjavana globom i zatvorom. No, u ovom slučaju ni njezin zavodnik nije prolazio bolje, jer je i njega čekala ista kazna. No, ako je živjela u skladu s vladajućim normama i roditeljskom voljom, kći nije bila diskriminirana u odnosu na braću, barem što se nasljeđivanja tiče, budući da su djeca, bez obzira na spol, jednako nasljeđivala roditelje.

Udana, pak, žena, ako je živjela u skladu s postojećim normama, u pravilu je, u osnovnom egzistencijalnom smislu, imala osiguran život. Međutim, u slučaju kršenja tih općevrijedećih društvenih normi bivala je potpuno gurnuta na društvene margine. Naime, u slučaju preljuba gubila bi miraz i sva dobra, koja bi u tom slučaju pripala mužu, te bi povrh rečenog bivala kažnjena i šestomjesečnim zatvorom. Ako se, pak, dokazalo da je žena svodnica, bivala je kažnjena odsijecanjem nosa i zauvijek protjerana iz Motovunskog distrikta. Na taj je način bivala zauvijek obilježena kao svodnica čime joj nije ostajala gotovo nikakva mogućnost za preživljavanje. Osim toga, odsijecanje nosa nije imalo za cilj samo obilježiti ženu već i nagrditi njezin fizički izgled, kako više ne bi bila poželjna, pa joj samim time više i nije moglo pasti na pamet kakvo slično djelo. Zbog šutnje izvora ne zna se je li i u kojoj mjeri bilo ovakvih kazni i, ako ih je bilo, jesu li se u potpunosti provodile. No, zakonodavci su očito smatrali potrebnim propisati drastične kazne za spomenute slučajeve, kako bi unaprijed odvratili žiteljstvo od kršenja ustaljenih normi.⁴⁴ Jesu li drastične kazne bile predviđene i u slučajevima silovanja, slično nekim drugim, već spomenutim, istarskim statutima, ili su pak bile blaže, kao u nekim drugim istočnojadranskim komunama, ne može se reći, već se samo može utvrditi da je zakonodavac predvidio kazne i za takve slučajeve.

Položaj žene u srednjovjekovnom motovunskom društvu bio je ponajprije određen njezinom ulogom u obitelji i u tom smislu relativno siguran. Premda nije mogla samostalno odlučivati o poslovima, žena nije bila potpuno isključena iz poslovnog života. Zapravo, ako je sklopila brak na istarski način, žena je u njemu bila gotovo ravnopravna partnerica mužu, naravno, ako se pridržavala općeprihvaćenih društvenih normi. U slučaju, pak, njihova kršenja, bila je odbačena na rub društva te je u takvoj situaciji i njezino osnovno preživljavanje bilo upitno.

⁴⁴ Spomenute kazne, naravno, nisu specifičnost samo Motovuna. Slične kazne (smrt, sakaćenje, protjerivanje i sl.) pronalazimo i u ostalim istarskim, ali i drugim srednjovjekovnim statutima.

SUMMARY

WOMEN IN FAMILY AND SOCIETY – ACCORDING TO THE PROVISIONS OF THE STATUTE OF MOTOVUN

In the medieval society of Motovun when a woman entered into a marriage in the Istrian manner she could live a relatively sheltered life. That is to say that regulations used to prescribe that the properties which had been brought by a woman into the marriage, which were however not directly managed by her, had not to be in any way unreasonably seized without her personal consent. On the contrary, her husband was not allowed without his wife's consent to manage freely his own properties either, considering that she was still the heir of half of these properties. Moreover, after her husband's death, the wife became the tutor of her own children, though she could not independently decide on all the issues related to them. A girl was not allowed to decide independently who she was going to marry to, that is to say she needed her father's consent, i.e. her mother's or her relative's or if not even the consent of the podesta. If she decided in spite of everything to stand up against it, she would be simply deprived of her father's and her mother's properties. In any case, if she decided to live in conformity with the ruling standards and her parents' will, a daughter was never discriminated from her brothers, at least as far as the heritage was concerned, considering that children used to inherit their parents without distinction of sex.

If a married woman lived in conformity with the existing standards, in principle, as far as the basic existential sense was concerned, she could live a relatively sheltered life. However in cases of violating these universally valid social standards she would be pressed to a living on the margins of society. In cases of adultery she would lose the dowry and all the other properties, which would in those cases go to her husband and moreover, she would be even at last sentenced to six months imprisonment. If it could be proven that a woman was a procuress she would be punished by cutting her nose off and by being once for ever banished from the district of Motovun. The legislator of Motovun had also provided for the punishments in cases of rape, however, they haven't been preserved.

The position of a woman in the medieval society in Motovun was mainly determined by her role in the family, and in that sense that position was considered to be a relatively safe one. Although she could not independently decide on many business matters, she was however not totally excluded from the business activities. In fact if a woman entered into a marriage in the Istrian manner, a woman was considered to have almost equal rights as her husband had, of course, only in cases when she adhered to the universally valid social standards. However, in cases when she still decided to violate them she would be pushed to live on the fringes of society, and that is how her own survival used to come into question.

RIASSUNTO

LA DONNA NELLA FAMIGLIA E NELLA SOCIETÀ – SECONDO LE
NORME DELLO STATUTO DI MOTOVUN /MONTONA/

Lo Statuto di Montona riporta relativamente poche norme con le quali si regolavano la posizione ed il ruolo della donna nella famiglia, ma anche in base ad esse si possono trarre alcune conclusioni. La donna nella società medievale di Montona era relativamente messa al sicuro nel caso che avesse concluso il matrimonio in modo istriano. Cioè, le norme determinavano che i beni che sono stati portati dalla donna nel matrimonio, ed i quali, a dir vero, non amministrava da sola, non si potevano né dovevano alienare senza ragione e senza l'approvazione della stessa. Anzi, nemmeno il marito poteva liberamente disporre dei propri beni senza l'approvazione della moglie, siccome anche essa ne era proprietaria in metà. Inoltre, dopo la morte del marito, la moglie sarebbe diventata tutrice dei propri figli, anche se non avrebbe potuto decidere da sé su tutte le questioni riguardanti loro. La ragazza non poteva decidere da sé chi avrebbe sposato, cioè le serviva il consenso del padre, rispettivamente della madre, dei parenti, rispettivamente dei podestà. In caso contrario, sarebbe stata privata dei beni paterni e materni. Ma, se fosse vissuta conforme alle norme in vigore ed alla volontà dei genitori, la figlia non sarebbe stata discriminata in confronto ai fratelli, almeno quanto riguardava l'eredità, siccome i figli, nonostante il sesso, ereditavano parimenti i genitori.

Se la sposa fosse vissuta conforme alle norme esistenti di regola avrebbe avuto l'esistenza assicurata. Però, nel caso che avesse trasgredito le norme sociali comunemente valide, sarebbe stata totalmente spinta ai margini della società. Vale a dire che in caso di adulterio avrebbe perso la dote e tutti i beni che in quel caso sarebbero appartenuti al marito. Oltre a quello che è stato detto, la sposa sarebbe stata condannata a sei mesi di prigione. Se, invece, fosse dimostrato che la donna era una ruffiana, sarebbe stata punita tagliandole il naso e sarebbe stata bandita dal distretto di Montona per sempre. Il legislatore di Montona prevedeva le pene anche nei casi di stupro, ma esse non sono state conservate.

La posizione della donna nella società medievale di Montona era in primo luogo determinata dal suo ruolo nella famiglia ed in quel senso era relativamente sicura. Anche se non poteva decidere dei lavori indipendentemente, la donna non era completamente esclusa dalla vita d'affari. In fondo, nel caso che avesse concluso il matrimonio in modo istriano la donna sarebbe stata una partner quasi pari all'uomo nei diritti, naturalmente se si fosse attenuta alle norme sociali generalmente accettate. Nel caso le avesse trasgredite, sarebbe stata gettata ai margini della società ed in quella situazione anche la sua sopravvivenza sarebbe stata messa in questione.